

ANTROJI DALIS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1993 m. liepos mėn. 3 d. / July 3, 1993

Nr. 127 (25)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Kitą Nepriklausomybės dieną švenčiant

Kaip skiriasi dviejų mums svarbių kraštų ir kultūrų kiekvienais metais švenčiamos Nepriklausomybės šventės... Pirmiausia turbūt metų laiku ir todėl jas supančiu gamtos fonu, bet taip pat ir nuotaika, ir apeigų savybėmis, ir, kaip daugelis esame linkę manyti, pačia savo prasme. Vasario šešioliktoji ir šiomet jau ketvirtą kartą švęsta Kovo vienuoliktoji turbūt niekada nepraras savo sakralinio pobūdžio — bent mūsų karta su juo gimė ir su juo mirs. Mes visada susirenkame į būrį ir laikomės vieni kitų, mes meldžiamės, mes susikaupiam tyloje, vidų verkdami, nes esame giliai paliesti tos šventenybės, kurią suėjome kartu švęsti, mes giedame ir dainuojame ir kiekvieną Tautos himno ar „Lietuva brangi“ frazę visa širdim išgyvename. O vasario mėnesio speigas, nuo kurio drebam, kovo mėnesio žvabrus vėjas, draskantis trispalvę ir moterų tautinius drabužius, įsilieja į mūsų apeigas pilnatiesiais dalyviais, nes tai yra mums gamtos parūpinti atitikmenys toms istorijos jėgoms, prieš kurias mūsų žmonės atsilaike ir jas nugalėjo, tai kainai, kurią mūsų broliai ir seserys sumokėjo, kad mes galėtumėm šitas suktis visi kartu švęsti, šventoje bendruomenės gyvasties, nuožmiai ir nuolat grasinamos, paslaptį dalyvauti.

Visai kitaip čia, Amerikoje, ateina mums Liepos ketvirtoji. Apsiausti jau įpusėjusios karštos ir tingios vasaros, amerikiečiai, pilvus išverte, saulinas prie čirškiančių kotletų ir dešrelių, sriubų, čia alų, kai kurie vyrai žaidžia — ką daugiau, beisbola, nors visi džiaugiasi draugėn susirinkusia šeima ir gimine. Po to, greitkeliais lėkdami, nemažai jų automobilių avarijose palydi savo gyvybes. Be abejo, daug kur, ypač mažesniuose miesteliuose, Amerikos karo veteranai-legionieriai, nors ir senstelėję, bet dar vis šauniai žygiuoja pagrindinėm gatvėm, susirinkusi ne per didelė minia klausosi (ne ką gudresnių negu mūsų lietuviškuose minėjimuose) patriotinių kalbų. Bet ir tie paradaai neretai pajvairinami išspusčiusiom gimnazijų mergaitėm, kilnojantiomis kojas ir sukančiom lazdas (tai irgi savotiškas menas), klounais, cirko

vežimais, o baigiasi savininkų vedamų išpuošų šunelių gretomis. Tiems piliečiams, kurie vis dėlto mano, kad Nepriklausomybės šventės proga dera susikaupiti šiek tiek ir ties savo tėvynės idėja (kokia ji bebūtų), įtakingiausias krašto laikraštis *The New York Times* pasiūlo ištisą „op-ed“ puslapį su nuotraukomis, vaizduojančiom Amerikos žmogišką mizeriją. Veizėkit ir gedykitės, tautiečiai („fellow Americans“), ir žinokit, kad iš visų metų dienų šią dieną labiausiai nedora džiaugtis ta geografine ir istorine tikrove, tuo, kaip jūs, sąžinės neturintys neišmanėliai, norėtumėte manyti, pavykusių eksperimentu visos žmonijos kelyje į laisvę ir gerovę, kurį vadinate Amerika: tai šalis, kurioje lemta skursti ir kentėti tai daliai žmonių, kurią jūs (kadangi jūs šiek tiek daugiau pasiturintys) skriaudžiate...

Nelengva čia įžiūrėti Liepos ketvirtajai kokią nors gilesnę prasmę, tokią, kuri šiandieną pareikalautų mūsų rimtesnio dėmesio ir susimastymo, tuo labiau kokio nors išpareigojimo. Pasitaiko retkarčiais tokių pastangų. Televizija tą dieną pateikia kokią nors muzikinę programą, „A Tribute to our Country“ ar panašiai, transliuoja Boston Pops koncertą. Prieš porą metų *Chicago Tribune* išidėjo jautrų vedamąjį: koks buvo Nepriklausomybės akto, paskelbto 1776 m. liepos 4 d. Philadelphijoje, signatarų likimas. Eilinis amerikietis nežino, kokią didelę kainą už tą savo veiksmą daugeliui iš jų teko sumokėti: okupacinės britų valdžios jiems atimtas turtas, jie išvaryti iš savo namų: suimti, kalinti, kai kurie iš jų savo gyvenimo dienas ir baigė Britanijos kėlimuose.

Turbūt šičia jau pradėdame labiau artėti prie šito istorinio įvykio ir jo išdavų per daugiau kaip du šimtus metų prasmės, kai kyla klausimas, kodėl šitie vyrai tą vasarą Philadelphijoje (į kurią Kontinentinis Kongresas pasitraukė iš Bostono, kur jis pirmąkart susirinko, kai pastarajame mieste įsitvirtino britų karinė valdžia po pirmųjų kelių kautynių jo apylinkėse tarp vietinių kolonistų ir britų imperijos dalinių 1775 metais) ryžosi

(Nukelta į 2 psl.)

Šiame numeryje:

Liepos ketvirtajai • Tarptautinis teatro festivalis Vilniuje • Knyga apie Čiurlionio ansamblį • Poezijos pavasaris Lietuvoje • Marko Zingerio eilėraštis • Dailininkės Onos Dokalskaitės monografija • Nuomonės ir pastabos • Kultūrinė kronika

Laiškai iš Teatro festivalio Vilniuje (1)

Ugnis, kraujas ir „dieviškasis markizas“

ALGIRDAS LANDSBERGIS

Valencija... Tavo kojos, kaip sienojai.
(Kauno dainuška, 4-as dešimtmetis)

Žmogus yra padaras, kuris trokšta save paversti begaliniu ir svajoja apie visagalybę. Kiekvienas pavyzdinis susitikimas tarp dviejų žmonių yra kova iki mirties.

(Hegel)

Pirmasis Tarptautinio teatro festivalio rytas Vilniuje! Išeinant iš butnamio Žemaitės gatvėje, akys sustoja prie būrelio vaikų, žaidžiančių skurdžioje saulėje pakrausėje po liūdnomis „Ladomis“ ir „Žiguliais“. Jie nežino apie festivalį, bet jų žaidimai primena greitai prabilsiančias scenas — ir čia, ir ten vaizduotė kuria savo pasaulius.

Magijos naktis, Ispanija

Festivalis prasideda ugnimi. Temstant, Katedros aikštė, šaltines gatves, parkus užplūsta minios, kokių čia nebuvo nuo Sąjūdžio klestėjimo laikų. Xarxa teatras iš Valencijos, kaip povuodega, atsiveria fejerverkais; jų fone strykčioja milžiniškos figūros, šaiposi gigantiškos kaukės.

Dar prieš porą metų tokias minias čia sutraukdavo Atgimimo ritualai. Laisvės, kaitos, savarankumo geismas buvo pažadinęs nepaprastą kolektyvinę energiją. Šio vakaro minia skirtinga, sukilusi į grupes, tamsioje ieškančias kelio ir tikslų. Minios pakraščiuose pasigirsta girtais balsais traukiamos patriotiškos dainos, iš parko joms atsiliepia tarptautiški erotiškai garsai, dūžta buvusios imperijos etiketėmis papuošti buteliai. (Atrodo, lyg čia būtų įscenizuojami nepanaudoti Gavelio Vilniaus romano, ar jo tęsinio, rankraščio puslapiai.) Lietuvos ateitis — vaikai — sėdi ant tėvų pečių ir krykščiančiom akim pasitinka fejerverkus. Per minią nubanguojantys šauksmai dar neužgriebia džiaugsmo melodijos.

„Bet juk čia ne teatras, tik pirotechnika“, su būdingu itaringumu pareiškia vilnietis. „Tai nerimta, iš mūsų juokiasi.“ Matyt, jam dar niekas nepranešė, kad, kaip paveikslai iš savo rėmų, taip teatriniai spektakliai jau seniai išbėgo į aikštes bei gatves ir dabar paprasčiausiai vadinami „ivykiais“. Sena Valencijos miesto tradicija, karnavališkas šėlsmas, kontroliuojama orgija, susisiekiama su teatrinio avangardizmu. Katedros aikštėje drama-

tiškai susitinka dvi kultūros, lietuviškoji ir viduržemiškoji.

Madame de Sade, Švedija

Iš Katedros aikštės einame po stogų; Xarxos ugnį užlieja kraujas. Švedų Karališkasis dramos teatras rodo Ingmar Bergman'o režisuotą Jukijo Mišimos pjesę „Madame de Sade“. Paties režisieriaus, jau mistiškos būtybės, apsilankymas būtų festivaliui suteikęs ypatingą aureolę, bet (kaip Godot) laukus ir nesulaukus, jau pats švedų trupės dalyvavimas paskelbė pasauliui, kad Vilniuje vyksta rimti dalykai.

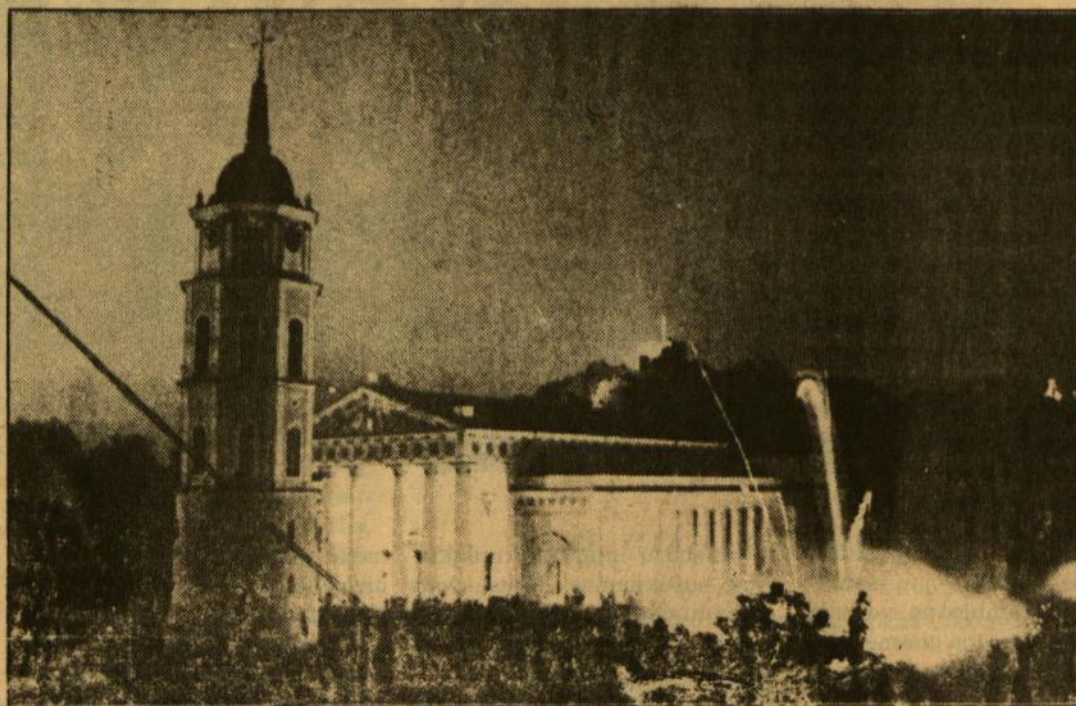
Patsai de Sade scenoje nepasirodo — jį matome veikėjų, o ypač jo žmonos, akimis. Vienoms jis šėtono irankis, kitoms „šventasis“, „didysis laisvintojas“. („Iš purvo ir bjaurasties jis sukūrė šventumą.“) Kai „dieviškasis markizas“, jau praplikęs ir putukęs, po kalėjimų ir beprotiškų pagaliu atsiranda prie Madame de Sade durų, ji atmeta tą bjaurą senį ir pasilaiko jo įkvėptą idealizuotą įvaizdį.

Bergman'o režisūra, menininko vėlyvo rudens brandumas sužavėjo žiūrovus ir kritikus. Maestro ranka akivaizdžiai jau pirmą minutę, kai jis padaro žaismingą užuominą į pjesės autoriaus tautybę: chrizantema scenovaizdyje, tarnaitės smulkūs žingsneliai, japoniškos muzikos frazė. (Tie japoniški motyvai vėliau prabėgom pasikartoja kostiumuose, dekoracijose, japoniškų instrumentų garse.) Iš apytūstės scenos režisierius, kaip ir japonų klasikinio teatro, kalba į mus subtiliomis detalėmis — vėduoklės sudrebėjimu, rožinio suspaudimu — ir taip smulkiausiai gestai tampa labai reikšmingi.

Bet šios statiškos pjesės pagrindinis veiksmas išsirašo aktorių veiduose. Tie veidai... Kai prieš ketvirtį šimtmečio, pačiu JAV avangardinio teatro žydėjimo metu, drauge su Kaziu Saja klajojome po New York'o „Off-Broadway“, didžioji naujovė buvo nuogi kūnai scenoje. Kokias paslaptis, gelmes jie žadėjo atskleisti. Toji naujovė greitai nubluko, jokios gelmės neatsivėrė. Lenkų režisierius Jerzy Grotowski buvo teisus, sakydamas, kad veido nuogybė, kai jama atsispindi „nuoga siela“, daug daugiau atskleidžia ir sukrečia, negu kūniškoji.

Nors pjesėje kalbama apie šiurpus dalykus, Bergman'o aktorių judesiai geometriškai formalūs. Bet kokios gelmės, kokios sudėtingos istorijos atsiskleidžia jų veiduose! Iš to kontrasto kylanti įtampa panaši į prancūzų neoklasikinio teatro: Fedros vidų drasko nepaprastos aistros, bet jos išorę sukausto formalus judesys, o jos žodžius — griežta „aleksandrino“ eilutė.

Gaila, kad festivalio proga nebuvo atgaivintas nesenas Jono Vaitkaus „Madame de Sade“ pastatymas; tokie sugretinimai labai pagyvina festivalius. Patsai Vaitkus spaudos konferencijoje pavadino švedų ir lietuvių spektaklius labai skirtingais, „nes visiškai skirtingos režisierių nuo-

Atidaromas Tarptautinis teatro festivalis Vilniuje spalvų žaibais Katedros aikštėje.

R. Jurgaičio nuotrauka

statos“. Bergman'o spektaklyje jis atrado „per daug buitiskumo, psichologiskumo... per lėtas veiksmas.“

Taip, abu režisieriai gyvena skirtinguose pasauliuose. Nors programoje cituojamas Bergman kalba apie pavyzdinę „drąsą sutrupinti visas formas“, jis veda buitinį-psichologinį teatrą prie pačių jo ribų, bet jų neperžengia. Vaitkus gi jau seniai yra emigravęs iš tokio teatro. (Idomu, kad taip pasidalijo ir lietuvių spaudos

kritikai — vieniems „naujoviskumo“ siekimas scenoje buvo jau atgyvenęs dalykas, kitiems tasai „naujoviškumas“ buvo kokybės sąlyga.)

Bet kur „kraujas“? Scenoje jo nėra, nėra jokio išorinio smurto, tiksliai žodžiai. Anot paties Mišimos, jis jautė „pareigą visai nusikratyti paprastais, trivialiais scenos efektais ir veiksmą kontroliuoti vien tik dialogu: dramos pavidalus turėjo sukurti idėjų susikirtimai, o visi sentimentai

turėjo dėti proto apdarą.“ Šiuose jo žodžiuose atsispindi istorinė įtampa tarp Apšviotos amžiaus „proto kulto“ ir kylančios naikino aistros. O kraujas neišvengiamai nuspalvina žiūrovo atmintį ir vaizduotę. Grafienė de Saint-Fond pasakoja apie savo patirtą ekstazę, kai „Juodųjų mišių“ metu ėriuko kraujas sruveno jos kūnu. Tas kraujas susitinka su de Sade „eksperimentų“ dalyvių krauju; upeliais pasrūva per Prancūzų revoliucijos 1792 metų „rugsėjo skerdynes“, kai „dieviškasis markizas“ buvo tapęs teisėju; susilieja su Mišimos jaunų savižudžių knyginiu kraujojplūdžiu jo prozoje; ir su paties nusižudžiusio Mišimos krauju ant Tokijo balkono.

Šiame spektaklyje girdime subtiliai prislopintą „agoniškojo romantizmo“ klyksmą — gotiškojo romano, lordo Byron, de Sade'o ištaigingai žiauraus erotizmo fantazijas, kurių atspalviai tebešmėžauja ir Hollywood'o baisybinuose filmuose. To romantizmo herojai viskas leista, nes jis suplėšo „miesčioniškosios moralės“ ar „veidmainiškos religijos“ varžtus ir, kaip Madame de Sade vaizduotėje, virsta angelišku „išlaisvintoju“. (Pjesėje ir spektaklyje smulkiai, didaktiška moralė nėra lygiavertė antgonistė — ji, ir bet kokia „ribos“ idėja, tepančioja žmogų, kurio siekiai beribiai.) Patsai Mišima, negalėjęs išsistiekti jį troškinančioje pokario Japonijoje, jautė giminybę su kai kuriais „agoniškojo romantizmo“ požiūriais. De Sade'o — menininko konfliktas su savo laiko visuomenės normomis, be abejo, domino ir Bergman'a, kurio tėvo, kalvinisto, figūra pakartojamai išnyra jo kūrinuose.

Į Vilniaus spaudoje pasigirdusį klausimą — kodėl de Sade, užuot pasukęs kitu keliu, tapo „šėtono irankiu“? — yra atsakęs patsai „dieviškasis markizas“. Elementari logika, monsieur! Pati gamta yra begalinis, aklas naikinimas, „piktas“ viešpatauja, ir kadangi mes esame „gamtos instrumentai“, išjūgimas į „dievišką naikino ekstazę“ yra logiškas žingsnis... De Sade, kaip ir Šekspyras, yra mūsų bendralaikis.

(Nukelta į 3 psl.)

Teatro festivalis Vilniuje: scena iš Maskvos Taganka teatro „Kvarteto“ pastatymo — artistai Alla Demidova ir Dmitrij Pevcov.

Teatro festivalis Vilniuje: scena iš Švedijos Karališkojo teatro pastatymo „Madame de Sade“.

Bengt Wanselius nuotrauka

Dainuojančiais žingsniais kelionė

Vacio Kavaliūno „Gimtosios žemės giesmė“ sklaidant

BALYS AUGINAS

Namo, broliukai, čia ne mūsų šalė...
(Čiurlioniečių dvasinis credo)

Savosios žemės netektis — sunkiausia neganda žmogui. Tai mūsų epochos pasaulinė tragedija, pasikartojanti šiame šimtmetyje vis dažniau ir dažniau. Kai tavo gimtoji žemė dega, kai namai apimti liepsnos, ir tu turi gelbėti savo gyvybę, apleidamas tėviškę ir namus — savisaugos jausmas žmogui šnabžda pasimti su savim, kas jam brangiausia. Vieni, gelbėdami kas brangiausia, pasitenkina tik tėvynės žemės saują...

Bet, anot rašytojo Vacio Kavaliūno, yra ir tokių, kurie nežinomon likimo kelionėn „ant savo pečių išsineša gimtosios žemės giesmę...“ toks buvo visiems gerai pažįstamas Čiurlionio ansamblis, kurį sutikome ir pažinome savo egzodo kelionėje. Čiurlioniečių dainuojantys žingsniai per išstisus dešimtmečius kartu su mumis žengė, palikdami pėdas ant svetimo smėlio... Ir kai toji gimtosios žemės giesmė — jau iševio lūpose — nuskambėjo po svetimu dangum — mums toji giesmė tapo kelrodžiu ir malda, paguodos giesmė, kurioje girdėjome nostalgijos savo žemei aidus...

Su malonių jausmu imu į rankas Vacio Kavaliūno parašytą Čiurlionio ansamblio monografiją *Gimtosios žemės giesmė*. Knyga yra tarsi ansamblio gyvybės istorija — literatūrinė mozaika, sudėliota iš ilgesio, liūdesio, vargo ir džiaugsmo akmenėlių, surinktu, čiurlioniečiams keliaujant pusšimtį metų. Akmenėlių, kurie skaudžiai badė benamių kojas. Ši knyga — tai žodinis paminklas, tai paminklas, tai dainuojančių žingsnių ryžto ir tęsėjimo paminklas, pastatytas neįkainojamos energijos ir tikėjimo auka. Čiurlioniečių paginos daina „Namo broliukai“ — tapo jų iššūkiu ir dvasiniu credo.

Kas gi yra ta mūsų žemės giesmė, kurios vardą autorius pasirinko naujai monografijai? Atsakymą duoda pats autorius įžangoje („Žmogus, jo gimtoji žemė ir daina“). Jis cituoja V. Jungfer'io knygos *Litauen, Antlitz eines Volkes* pastraipą. Štai ką sako Jungfer'is, apie mūsų dainas: „Ji yra didžiulių mūsų girių kūdikis, jos melodijoje gyvena lietuviškas peizažas — tylūs ežerai ir miškai, kuriuose girdėti gegutė, karštos vasaros ir ūkanoti rudens“ (10 p.). Ir įžanga baigiama: „Giesmėje atsiskleidžia ne tik namai, ne tik gimtosios žemės peizažas, bet ir mūsų tautos siela, kurią išgirdo

Čiurlionio ansamblis 1965 metais.

ir prancūzų laikraščio redaktorių, sušukdamas: Nous avons entendu chanter l'ame de la Lituanie! (Mes girdėjome dainuojant Lietuvos sielą) (p. 10).

Kalbant apie ansamblio sielą, Čiurlionio ansamblio spiritus movens — autorius mums pristato skyriuje „Dirigentas ateina“ ansamblio ikūrėją Alfonso Mikulskį. Tai lyg užuomina į ansamblio genezę. „Dirigentas ateina“ yra kartu Alfonso Mikulskio biografija, parašyta impresionistiniu stiliumi. Tai lyg poetinė Mikulskio vaikystės baladė. Čia nėra, kaip biografijose ar monografijose priimta — datų nei konkrečių dokumentinių įvykių. Tai esejinis vaikystės, mokslo ir muzikos šviesus kelias. Vaikystė vaizduojama romantiškomis spalvomis (argi nesame vaikystės romantikai?) Vaizduose vyrauja gamtos garsai — vėjas, daina, paukščio giesmė. Visi tie garsai supinami į vieną muzikinę pyne — ir štai gražus Alfonso vaikystės paveikslas. Garsų veikimas į jaunojo maestro sielą jį paskatina pasirinkti muziko kelią. Epizodiškai nupasakojamas jo pasirodymas muzikiniam gyvenimui. Pasakojama lengvai ir sklandžiai, kad skaitytojui atrodo, jog skaito muzikinę baladę... Ir taip su „dainuojančiom vasarom“ būsimasis dirigentas įžengia į brandų muzikinį pasaulį.

Pagalčiau Čiurlionio ansamblio ikūrimas (1940 metais Vilniuje). Mikulskio vyrų choras drauge su kanklių orkestru bei tautinių šokių rateliu išsirenka valdybą ir pasivadina „Lietuvių tautiniu

meno ansambliu Čiurlionis“. Jei dirigentas Mikulskis čiurlioniečiams tapo Maestro, tai netrukus atsiranda ir kitas svarbus ansamblyje asmuo — kanklių orkestro vadovė Ona Mozoliauskaitė-Mikulskienė. Ją čiurlioniečiai pakrikštija ansamblio motina. Ansamblio motinos veidą autorius nušviečia štai kaip: ji yra: „Spaudos draudimo laikotarpio Sibiro tremtinių dukra. Gimusi toli nuo namų, be gimtosios žemės. Joje gilus ir gyvas gimtojo krašto ilgesys, ji brangina visa, kas lietuviška... Joje svajonių ilgesys — muzikinės studijos ir ją ypač traukia arfa, savo skambėjimu tokia artima jos sielai... Išlaiko konkursinius egzaminus Klaipėdos konservatorijoje. Tačiau mokykla dėl lėšų stokos arfos neperka. Ji lanko fortepijono klasę ir mokosi kankliuoti. Mokytojas Šimkus, išgirdęs ją kankliuojant, sako: „Matai, kaip skamba! Ir nesigailėk, kad mokykla nepirko arfos. Tu ją dabar turi. Kad ir mažesnė, bet ji mīlesnė!“ (p. 31).

Autorius meniškai sujungia abiejų vadovų gyvenimo kelius: „Vadovaudama šaulių moterų kanklių orkestrui, Ona Mozoliauskaitė susitinka su muziku Alfonso Mikulskiu. Ir susilieja ne tik kanklių muzika su liaudies daina, bet ir jų gyvenimo keliai („Kanklių giesmė“). Keliai, kurie nusitęsia į laiko ir erdvės tolumas Čiurlionio ansamblio dainų ir kanklių muzikos aidų fone (p. 31). Ansamblis gimė 1940 metais. Tada išrinktoji valdyba ir choras pradėjo savo veiklą. Ansamblis sėkmingai

vykdo savo misiją. Tačiau neilgai. Abi — sovietinė ir nacių — okupacijos ansamblio veikimą paraližuoja... Abu okupantai ansamblyje įžiūri paslėptą ir labai pavojingą kibirkštį — patriotizmą — kuris gali lietuvių širdyse uždegti laisvės gaisrą. Bet, matyt, pačiam ansambliui padeda mūsų protėvių vėles: jis sumaniai išvengia visokių spėdžiamų pinklių.

„Sunkios su gimtąja žeme skyrimosi valandos... Visa reikia palikti. Ir visa — kiekvienas namų kampas yra prasmingas savo vidine šilima. Ir šešėliais, kuriuose atsiskleidžia tolimes vaikystės pasaka, jaugus į sielos gelmes...“ (p. 46). Ansambliui prieš akis tamsi ir nežinoma kelionė. Jie jau svetur. Čiurlioniečiai tęsia savo „nebaigtą simfoniją“. O ji skamba jau svetimų miestų gatvėse, Dunojaus pakrantėse, Viennoje, Berlyno griuvėsiuose. Alkani ir benamiai ansambliciai klaidžioja lyg benamės išsklidusios dvasios, išvytos iš namų... Klaidžiodami Brengenz'o kalnais, susitinka prancūzus, kurie tapo ansamblio globėjais. O čiurlioniečiai atsidėkodami jiems dainuoja. Netrukus atsiranda ir nuširdus ansamblio globėjas, toks pat benamis kunigas Feliksas Gureckas. Jis dėl savo daugelio gerų darbų ir pasiaukojimo čiurlioniečių pakeliamas garbės nariu.

Verti puslapi per puslapio ir regi judantį ir gyvą, dainuojantį ir skraidantį čiurlioniečių bityną. Kaip darbščios bitutės, jie užimti per dieną: tai repetitijos, koncertai, tai atgaivos sportas. Ir visa diena skirta tai mūsų „išsinešai iš tėvynės dainai“. O Maestro reikalauja švaraus tono, preciziško ritmo ir „meniškų aukštumų“. Viskas turi būti sklandu, balansuota — kaip ir tas lengvas Blezdingėlės šokis ar painusis Lenciūgelis, ar komiškas Oželis...

O autorius, regis, eina kartu su „dainuojančiais žingsniais“, lydamas poetiniu žodžiu jų būitį. Jis rašo: „Kai daina nutildavo, namų ilgesys taip galingai ir nesustojančiai veržėsi iš čiurlioniečių dainos, ... juos jungė ne tik dainos meilė, bet ir kasdieniniai gyvenimo momentai, kurie atsiskleidavo ir iškildavo, koncertų uždangai nusileidus (p. 142). O „dainuojanti šeima“ keliavo „po šalį plačiausias“. Tėvynės kelias buvo vis uždaras. Deja, ir likimas buvo kurčias. „Namo, broliukai!“ šauksmas vis dar aidėjo per visus pasirodymus.

Lietuviškajame gyvenime didelį vaidmenį suvaidino Čiurlionis. Jo lietuviškoji misija — dainos, šokio, kanklių muzikos, lietuviškų papročių propagavimas — visa tai lietuviško pasiaukojimo ir energijos pavyzdys, vertas visų mūsų pagarbos. Už ką? Už aki-vaizdų jaunimo įtraukimą į lietuviškojo meno gelmes. Už tautinių tradicijų perdavimą jaunajai kartai. Taip ir norisi palinkėti, kad gimtosios žemės giesmė pasiektų ir jauniausių atžalų širdis.

Ir kai pamatai čiurlioniečių repetitijose pasilenkusią prie jaunos merginos kanklių vadovę Oną Mikulskienę — taip ir norisi ją palyginti su Petro Rimšos skulptūra — Motina prie ratelio. Tik ne rašto, o kanklių skambėjimo stebuklą ji moko jaunąsias: kaip išreikšti daina savo sielos svajonę ir lietuviškos dainos melancholiją...

Tik paukštis nepalieka pėdsako akmenyje. Čiurlioniečių kelias buvo akmenuotas, bet savo ilgesio dainą nešdami per pasaulį akmenuotu ir erškėčiuotu keliu, jie savo prasminga būtimi ir dvasiniu įkvėptu darbu išrikiuoja į savo tautos kultūros išlikimo istoriją, nors ir penkiasdešimt pasvarių būtų nužydėję praeitin...

Ir pabaigai norėčiau, kaip buvęs čiurlionietis — tų dainuojančių žingsnių gretose — pažymėti, kad ansamblis išryškino ir ansamblicijų talentus: iš ansamblio eilių į dainos sceną yra išėję ir žymių dainininkių, kaip Aldona Stempuzienė ir Irena Grigaliūnaitė. Taip pat savo ir visų buvusių čiurlioniečių vardu reiškiu padėką mūsų ansamblio motinai Onai Mikulskienei, prisidėjusiai prie šios monografijos savo dideliu istorinės medžiagos archyvų įnašu ir surinktom per ilgąją dainos kelionę foto nuotraukom. Pagarbiajai! Vacii Kavaliūnai didelis ačiū už amžiną ir gražią *Gimtosios žemės giesmę*.

*
Vacys Kavaliūnas. GIMTOSIOS ŽEMĖS GIESMĖ. Lietuvių tautinio meno ansamblio „Čiurlionis“ dainos kelias. Chicago: Alfonso Mikulskio kūrybai leisti komitetas, 1991. Spaudė „Draugo“ spaustuvė.

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

rizikuoti „visu savo žemišku turtu, savo garbe ir savo gyvybe“, skelbdami Kūrėjo kiekvienam žmogui suteiktas „niekieno neatimamas teises į gyvybę, laisvę ir laimės siekimą“, kodėl tūkstančiai vyrų per daugiau kaip šešerius metus paguldė savo gyvybes, tas teises gindami, visame rytiniame žemyno pakrastyje — nuo Naujosios Anglijos šiaurėje iki Virginijos pietuose. Šie klausimai mus veda į pradžią — per visą žmonijos istoriją kiekviena žmonių bendruomenė neišvengiamai grįžta prie savo pačios pradžios, norėdama suvokti, kodėl ji dabar yra, kas ji iš tikro yra, kokia jos paskirtis žemėje, išreikšti tą savo prasmę sau pačiai, perduoti ją toliau savo vaikams ir vaikų vaikams (ir neišvengiamai tą prasmę įvelka į mitus, kurie ne melagingai, kaip daugelis palikuonių norėtų prikaišioti, o tikrai vaizdžiai ir grafiškai bendruomenę palaikančioms giluminėms tiesoms suteikia ryškų pavidalą, išgaudami pačią jų esmę).

Tačiau ir atsigręžus į pradžią, Amerikos atveju, vėl iškyla sunkumas — Amerikos, kaip bendruomeninio žmonių junginio, gimimą nelengva sakralizuoti. Ji, kaip jau šiandien pažįstame, prasidėjo mirtinomu kovom už laisvę — bet už kokią laisvę? Juk kolonistų šiame žemyne pasipriešinimas juos valdančiai britų imperijai ir didžiūmos jų pačių kilmės kraštui kilo dėl tikro artario „motinos tėvynės“ jiems taikomo ekonominio varžymo ir spaudimo. Nei buvo bandoma išnaikinti jų gimtoji kalba, nei jiems draudžiamas raštas, nei jie buvo tremiami į Alaską, nei jie iki tol buvo suimami, kankinami ir žudomi dėl to, kad jie yra, kas jie yra. Tad kas čia taip kilnu — žmonės, pradėję burnojimu prieš jų pačių tėvynės (sunkiai tuo metu besiverčiančios dėl visų savo imperinių siekių ir brangių karų pasaulyje) jiems uždedamus,

(Nukelta į 3 psl.)

Čiurlioniečiai pertraukos metu 1979 metais.

Juozo Garlos nuotrauka

Čiurlionio ansamblio kanklininkės 1950-ųjų dešimtmečiu: pirmoje eilėje Asta Orentaitė (Kleizienė), kanklių orkestro vadovė Ona Mikulskienė, Aušra Barzdukaitė (Babickienė).

V. Pliodžinsko nuotrauka

Čiurlionio ansamblio šokėjai 1970-ųjų dešimtmečiu.

Juozo Garlos nuotrauka

Dvidešimt devintasis Poezijos pavasaris Lietuvoje

EDVARDAS ŠULAITIS

Per visą Lietuvą vėl nuvilnijo Poezijos pavasario renginiai, jau besikartojantys 29 metus. Jau antrą kartą šių eilučių autoriui tenka stebėti šio didžiojo kultūrinio įvykio renginius ir džiaugtis kartu su poetais bei jų gerbėjais puikiomis akimirkomis. Tačiau tenka nuliūsti, jog kaip ir visose Lietuvos kultūrinio gyvenimo srityse, taip ir čia jaučiamas sumažėjęs tautiečių dėmesys poezijai, spausdintam žodžiui, menui bei panašioms apraiškom.

Šiomet Poezijos pavasario pirmieji renginiai buvo gegužės 18-19 dienomis Punske ir Seinuose, kur buvo nuvykusi grupė Lietuvos poetų. Gražus renginys įvyko Lakštingalų slėnyje Kaune, o užbaigos vakaras buvo gegužės 30 dieną Vilniaus universiteto Sarbievijaus kieme. Gaila, kad šį pastarąjį renginį lydėjo lietus ir šaltokas vėjas, tad buvo panašiau į rudenį, o ne į pavasarį. Gal ir dėl to žiūrovų buvo gana nedaug, tačiau pati programa buvo verta dėmesio.

Čia pirmiausia pasirodė šių metų laureatas Algirdas Verba. Buvo pagerbta skaitovė, aktorė Monika Mironaitė, vertėjas Rozanovas. Poeziją čia skaitė ir lietuviai poetai iš užsienio – čikagietis Kazys Bradūnas (jis yra praėjusių metų Valstybinės literatūros premijos gavėjas),

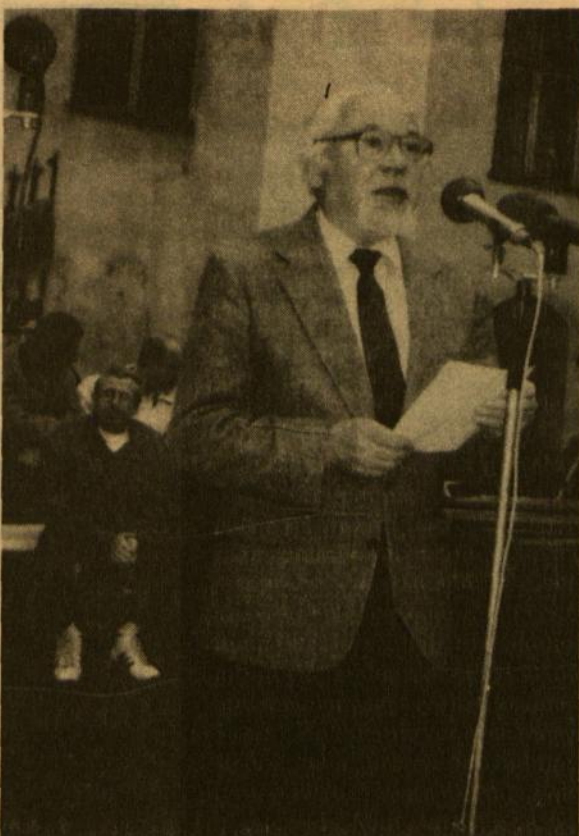

Poezijos pavasario baigminame renginyje Vilniaus universiteto Sarbievijaus kieme savo eilėraščius skaito Algirdas Verba...

viešnia iš Australijos Lidija Šimkutė. Pernai jų būta daugiau – dar dalyvavo Bernardas Brazdionis, Alė Rūta ir kiti. Savo poeziją skaitė Lietuvos poetai, o taip pat ir nemaža svečių iš užsienio (verčiant Lietuvos vertėjams).

Šiais metais grupės poetų pasklido ir po įvairias vietas,

pasiekdami gimtines tų poetų, kurių šiemet yra minimos sukaitys. Taip Prienų rajone buvo pažymėta Vinco Mykoliaičio-Putino šimtmetis, o Skuodo rajone – Simono Daukanto sukaitys. Į tremties poeto B. Mačionio gimtinę Daugus (Alytaus rajone) irgi buvo nuvykusi poetų grupelė, paminėti šį Rusijos la-

... ir Kazys Bradūnas.

Edvardo Šulaičio nuotraukos

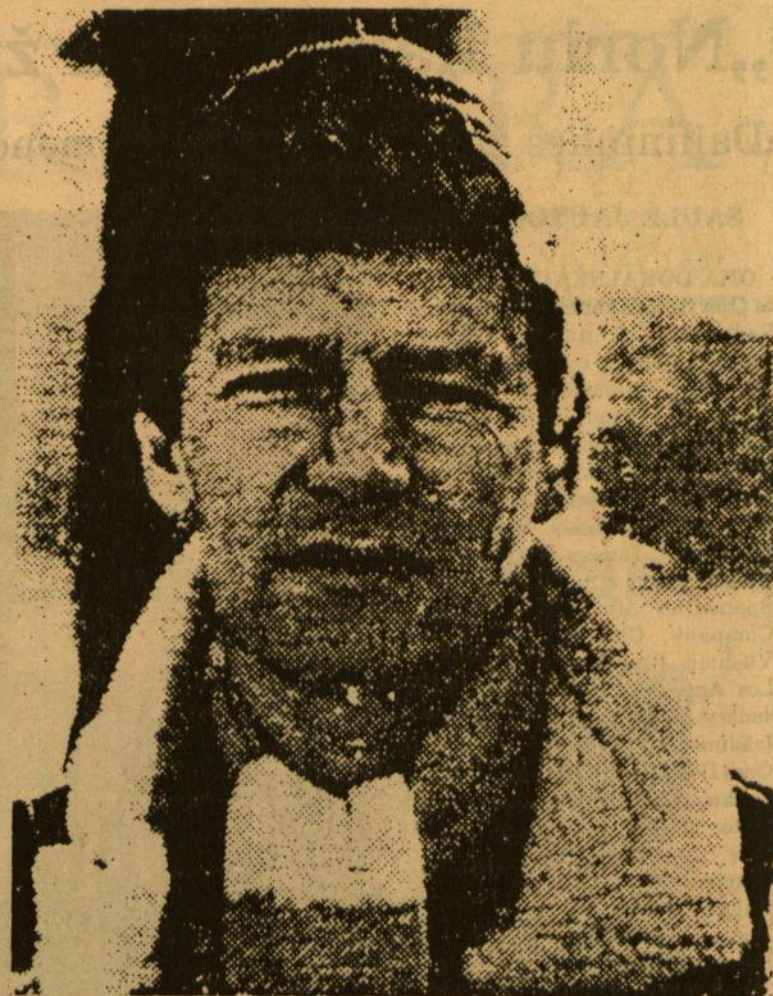
geriuose mirusį kūrėją.

Šiomet pirmą kartą Poezijos pavasario rėmuose buvo surengta (gegužės 26 dieną Vilniuje) tarptautinė konferencija „Poezija 20-am amžiui besibaigiant“. Čia, be jos vedėjo Kornelijaus Platelio, kalbėjo Sigitas Geda, Vytautas Kubilius, Vaidotas Daunys, D. Judelevičius ir kiti Lietuvos

poetai bei kritikai, o taip pat ir svečiai iš užsienio estas M. Trat, švedas T. Bergren, suomis V. Kristina. Konferencijoje dalyvavo ir lietuvių kilmės Kanados poetas Raymond Filip iš Montrealio, kuris yra išleidęs vieną prozos ir tris poezijos rinkinius. Jis labai džiaugėsi, kad buvo pakviestas į mamos gimtinę Šakius, kur mokykloje buvo sutiktas karališkai ir ten skaitė savo eilėraščius, kuriuos buvo išvertę Henrikas Nagys, Živilė Bilaišytė, Edita Nazaraitė.

Šiometinėje programoje būta ir kitų įvairumų: vienas vakaras buvo pašvęstas moksleiviams poetams, o kitos dienos naktis – visiems „nepripažintiems“ poetams, kurie čia galėjo skaityti savo kūrybą, net dainuoti ar groti kartu su jau žinomais poetais. O tokių Rašytojų sąjungos klube tikrai tą naktį netrūko.

Trumpai prieš Poezijos pavasario renginius Vagos leidykla išleido almanachą – *Poezijos pavasaris* – 1993, kurį sudarė Eugenijus Ališanka. 240 puslapių knygoje įdėta ir nemažai išėvijoje gyvenančių poetų kūrybos: Leonardo Andriekaus, Kazio Bradūno, Birutės Pūkelevičiūtės, Lidijos Šimkutės, Julijos Švabaitės-Gylienės, Tomo Venclovos, Jono Zdanio (vertė Vytautas Bložė). Gaila, kad šis almanachas išleistas tik trijų tukstančių tiražu.

Markas Zingeris

Markas Zingeris

JUMS, FRAU LEVINSON

Aš vis labiau suprantu senus žmones.

Jų išblėsusios akys
(tartum regėtų ataušusius paplotėlius,
prie kurių nebesusirenka anūkai),
jų vos bepaveldamos kojos
(tartum tebeminėtų Dachau grindinius),
jų – reumatų išsukinėti riešai,
visų žemės vėjų taršytas požiūlis kuokštas –

Bet kaip – jų senos žvakidės,
bet kaipgi – senos sidabro žvakidės,
vartytos visų karų,
bląškytos visų valstybių,
užsideda kiekvieną šeštadienį –
šito aš negaliu suprasti.

JOŪMANS, PRAŪWA LEVINSON

Ainat labbais papresta as wūrans žmūnins
Tenėisan aublišusins akkins
(ikāigi widālai dei etwīsusins plinksnsins,
prēi kans ni jāu si senrīnka nepūtis),
tenėisan pabrendintans naggins
(ikāigi minīlai dei Dachchawas grendinnins),
tenėisan ezze rēumai izwērbtans raisams,
ezze wisāmans swīlas wūtrāns pasātan
Pelkan skebelispandin

Sklāits stan, kāi tenėisan wūrai liktinnei,
Sklāits kāigi tenėisan wūrai sirablas liktinnei,
Stāi wartātai ezze wisēmāns karēusenins,
Stāi matātai ezze wisāmāns wālstins,
Kāi dei enlāpau si eraīman sabattikan,
Stan as ni mazzi paprestun.

(I senųjų prūsų kalba, išnykusią iš pasaulio prieš daugiau negu 250 metų, vertė Mikkell Klose, „Prūsos“ brolijos narys.)

Vokietijos pasiuntinybėje, Vilniuje, šiomis dienomis buvo surušta jidiš prieškario filmų savaitė, praėjusi su dideliu pasisekimu. Festivalį atidarė Vokietijos ambasadorius Lietuvai, perskaitydamas šio dabartinio Lietuvos poeto Marko Zingerio eilėraščio vertimus į vokiečių ir prancūzų kalbas, o po to pats poetas skaitė eilėraščio originalą lietuviškai ir angliškai jo vertimą. Festivalio programoje išspausdintas eilėraščių ir jo vertimų į senųjų prūsų, vokiečių, anglų, prancūzų ir rusų kalbas.

plotmėje): „He organized the Revolution and signed the Declaration of Independence“ – pasirašė juk kaip vienas iš daugelio, bet „suroganizavo“ tikrai jis vienas (arba bent aš taip tikiu). Kitam sone: „Incorruptible and fearless“ – ir čia jau negalima niekaip prikibti – taip liudijo visi jo bendralaikiai, o man prieš akis prabėga visa, ką žinau, ir ką kadaise kruopščiai rankiojau apie jo gyvenimo istoriją. Dabar turbūt sakyčiau: kai kuriais atvejais jis yra anų laikų Vytautas Landsbergis. Smagu toliau maišytis ta-

me žmonių margumyne, kuris nuolat juda po Quincy turgu, čia pat už Faneuil Hall. Kaip ir kitą vakarą nueiti iki Old North Church ir Paul Revere namo – ir bažnyčia, ir Paul Revere žygdarbis (vidurnaktį išeiti į Lexington pranešti kolonistų rinktinėlei, kad britai jau žygiuoja juos nuginkluoti) jamžinti šiaip nelabai gero 19-ojo amžiaus poeto Henry Wadsworth Longfellow poemoje. Dar galios jos nemažai strofų atmintinai pakartoti, nors pradžios mokykloje mokėjau ją visą – ačiū (Nukelta į 4 psl.)

Laiškai iš Teatro festivalio Vilniuje (1)

(Atkelta iš 1 psl.)

Kvadratas, Rusija

Ar pasileidę į romantizmo miškus, ne per toli nuklystame nuo teatro festivalio temos? O gal tos ekskursijos yra komplimentas teatrui, kuris sugeba pažadinti visokiausius aidus. Pjesės festivaliui nebuvo parinktos dėl jų „tutrinio“ ar „temų“, bet tereikia jas išrikiuoti festivalio programoje ir jos bemanantims kalbėtis ir ginčytis tarp savęs.

Taip „Madame de Sade“ kalbasi su „Kvadratu“, kurį iš Maskvos atvežė Teatras A, iškilęs iš garsiosios Tagankos griuvėsių. Spektakliui laisvai panaudotas šiolaiškinio Rytų Vokietijos dramaturgo Heiner Mueller tekstas, scenai pritaikytas ir gerokai pakeistas neseniai scenoje ir filmuose atgijęs Choderlos de Laclos 18-ojo amžiaus romanas *Pavojingi ryšiai* (*Les Liaisons Dangereuses*). Šis „dieviškojo markizo“ bendralaikis taip pat vaizduoja virš tradicinės moralės pakilusių aristokratų, kurie naudoja kitus žmones kaip šachmatų figūreles savo „antžmogiškiems“ žaidimams. Pagrindinis skirtumas tas, kad Laclos galutinėje išvadoje yra principas laisvės.

Buvusi Tagankos teatro žvaigždė Alla Demidova ir jos jaunas partneris, juodai apsirėdę, baltose platformose šoka šokių – nuodingą dvikovą tarp rafinuotų vorų, Markizės Merteuil ir vikonto Valmont. Jų kūnai susipina, jie pasikeičia tapybėm, vėl išsiskiria. Ir vėl stebime erotizmo apoteozę ir agoniją. Kiekviena riba peržengiama, lytis, asmenybė, pati tikrovė išmontuojamos kaip laikinos konstrukcijos.

Taganka, ypač Juriui Liubimovui vadovaujant, buvo ne tikrai populiarius, bet ir kūrybingas teatras, Maskvoje suvaidinęs stambų, laisvinantį estetinį bei visuomeninį vaidmenį. Vilniaus televizijoje teko išgirsti įdomų aiškinimą, jog Taganka subyrėjo, „zapadnikams“ atskilus nuo „slavianofilų“. Teatro A įkūrėja Alla Demidova padėti taip aiškino: „De-

Teatro festivalis Vilniuje: Švedijos Karališkojo teatro artistė Stina Ekblad Madame de Sade rolyje. Bengt Wanselius nuotrauka

takliui išgelbėti. Teatras A padvelkia ankstyvojo šimtmečio ekspresionizmo ir dekadansu. Avangardas? O gal tai tik sunki naujo kelio pradžia.

Epilogas

Žemaitės gatvės vaikai jau lovose, jų žaidimų aikštelė tuščia. Paryžiaus knygynų vitrinose kadai uždraustasis markizas de Sade jau stovi (išaukštintas ar vėl įkalintas) tradicinėje klasikų serijoje. Japonijoje milijoniniais tiražais leidžiami ir beveik išimtinai vyrų skaitomi pornokomikų savo išradimų žiaurumu jau toli pralenkę „dieviškojo markizo“ romanus; ir šiuose komikuose žiaurumo ir sekso objektai tebėra moterys. Tokijo balkone dar galima įžiūrėti Mišimos kraujo dėmę. Tarptautinis teatro festivalis Vilniuje tesiasi.

(Bus daugiau)

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 2 psl.)

pagal juos, neteisingus mokesčius, nežinojo, kada sustoti. Galų gale, įkaitinti savo tarpe atsiradusių meistrų demagogų Massachusetts ir Virginijoje, ėmėsi ginklo, sugalvojė nusimesti „motinos tėvynės“ ekonominį jungą. „Apmokestinimas be atstovavimo yra tironija“, pareiškė James Otis, iš Massachusetts kilęs vienas iš būsimos sukilimo vadų ir Nepriklausomybės akto signatarų, ir šie jo žodžiai nuskambėjo po visas trylikos kolonijų, iššaukdamai didžiulį prietarimą. Gal ir taip, bet jeigu čia tironija, kaip tada vadinsime baudžiąvą, spaudos draudimą, sudarytą „savanorišką“ įsijungimą į gretimą imperiją, ešelonus į Sibirą, Rainių mišką, Panevėžio cukraus fabriką, Pirčiupius, tikėjimo į Dievą, meilės savo tėvynei – jos istorijai ir kultūrai persekiojimą, toliau nebevardinsim. Argi reikia tada stebėtis, kad mūsų samonėje vienos nepriklausomybės siekimas ir pasiektos šventimas nepašaus ir neprilygstantis kitai?

O vis dėlto... Gera yra prisilieti ir Amerikos pradžios – vaikščioti takais, kuriuos mynė jos kūrėjai, rengdamiesi revoliucijai, pasiryžę aukoti save aukštesniam žmonių principui, kaip jie ji suprato – neatsiedami asmenais ir respekto jai nuo privatumo būti laisvais ir nuo ekonominio išnaudojimo. Paskutinė birželio mėnesio savaitė Bostone. Visas dienas saulė žemė ritinėja, dangus ir jūra akinančiai mėlyni, miestas skęsta augmenijoje ir gėlėse. Iš John Hancock pastato, I. M. Pei architektūrinio šedevro, 60-ojo aukšto observatorijos, kurioje suruostas konferencijos dalyviams priėmimas, akis aprėpia Bostono uostą, Atlanto vandenyno tolumas, pietuose – Quincy miestelis, iš kur kilė antrasis JAV prezidentas John Adams ir vėlesnis – jo sūnus John Quincy Adams, dar toliau Plymouth Rock, kur išlipo 1620 metais pirmieji piligrimai, atvykę į šį žemyną ieškoti sau tikėjimo laisvės. Žvelgiant tiesiai žemyn, matyti pietinio Bostono Dorchester kalvos, kuriose įsi-

„Noriu kalbėtis su žiūrovu“

Dailininkės Onos Dokalskaitės monografiją pasitinkant

SAULĖ JAUTOKAITĖ

ONA DOKALSKAITĖ. The Art of Ona Dokalskaitė-Paškevičienė. Redaguota Algimanto Kežio. Chicago: Galerija ir Vilnius: Ethnos '91, 1993. Apipavidalino Mykolas Paškevičius. Anglų kalba redaktoriai: Birutė Zuyovich, Mary Lissone ir Nijolė Beleskaitė-Gražulienė. Lietuvių kalba redaktoriai: Alė Rūta ir Arvydas Reneckis. Rusų kalba redaktoriai: Tamara Miklashevsky, Danas Lapkus ir Arvydas Reneckis. Spausdino Morkūnas Printing Company, Chicago, Illinois, ir Vladimir Paperny and Associates, Los Angeles, California. Įžanginis sudarytojo žodis — Algimanto Kežio. Įvadinis straipsnis „Romantizmas Onos Dokalskaitės kūryboje“ — Dano Lapkaus. Dailininkės Onos Dokalskaitės pasisakymas „Trumpai apie save“. 74 spalvotos paveikslų reprodukcijos. 188 puslapiai. Gaunama: Galerija, 4317 South Wisconsin Avenue, Stickney, Illinois 60402. Kaina nepažymėta.

Priešais mane guli ant rašomojo stalo nauja knyga, ją vartau ir džiaugiuosi. Rodos, ji dar tebekvepia šviežiais spaustuvių dažais. Rašau apie retą svečią mūsų meno kultūros gyvenime — naujausią dailininkės Onos Dokalskaitės monografiją. Šią knygą išleido Galerija, kurios vedėjas Algimantas Kežys yra ir šio leidinio redaktorius. Ne prastai gražiai paruošta knyga žavės kiekvieną knygos, o ypač meno mylėtoją. Iš jos puslapių kalba ne tik tai paveikslai, bet taip pat Algimanto Kežio, Dano Lapkaus ir pačios dailininkės žodžiai. Jie kalba lygiagrečiai anglų, lietuvių ir rusų kalbomis. Kad anglų ir lietuvių kalbomis, tai savaime suprantama, bet kodėl ir rusų? Perskačius pačios menininkės straipsnį „Trumpai apie save“, sužinome, kodėl ir rusų kalba rašoma. Trys kraštai, su skirtingomis kultūromis, brandino dailininkės asmenybę.

Ona Dokalskaitė gimė Seinų miestelyje. Gimnaziją lankė Panevėžyje, kur jos meno mokytojas buvo Juozas Žikaras. Motina su dukromis 1928 metais išvyko į Maskvą. Ten jos mama gavo paskyrimą mokytojauti prie Vitebsko meno technikumė ir buvo paskirta dirbti Minsko laikraščio redakcijoje šaržiste — piešė artistų, dailininkų, rašytojų karikatūras. Taip pat čia ji dalyvavo Minsko Dailininkų sąjungos rengiamose parodose. Susipažįsta su jaunu dailininku Mykolu Paškevičiumi, už kurio vėliau išteka.

Patekus į vargą ir pavoja, vokiečiams okupavus Minską, pačios menininkės žodžiais, „per

Ona Dokalskaitė

apsaudymus, sprogstančias bombas, pėsčiomis ir gyvuliniais vagonais 1942 metais vargais negalais pasiekė Kauną“. Porą metų pagyvenus Kaune, spėjo įsijungti į menininkų gyvenimą, dalyvaudama rengiamose meno parodose. Artėjant vėl kitam pavojui, ji 1944 metais su šeima pasitraukia į Vokietiją. Gyvendama Kempen'e, ji vėl dalyvauja pabėgėlių lietuvių menininkų parodose. 1949 metais emigravo į Ameriką ir apsigyveno New York'o apylinkėse.

Reikia prisipažinti, kad dailininkei Dokalskaitei gyvenant rytiniame Amerikos pakraštyje, nedaug teko matyti ir girdėti apie ją Amerikos Vidurvakarių Čikagoje. Ši dailininkės monografija kaip tik padės užpildyti šią spragą. Iš šio leidinio sužinome, kad jos tiek meninis gyvenimas, tiek privatus yra įvairiai spalvotas.

Knygoje Danas Lapkus aptaria Onos Dokalskaitės kūrybą. Jis pažymi, kad kadangi jos kūryba formavosi Gudijoje, „gal todėl jos kūryba tokia pastovi, nesugundyta trumpalaikių madų, bet turtėjanti potekscijų niuansais dailininkės amžinos kelionės bėgime“. Nors ir pati dailininkė savęs nepriskiria jokiam specifiniam stiliui ar metodui, tačiau, norint paryškinti jos kūrybą, reikia pažymėti, kad dailininkės aliejinėse drobėse atsiskleidžia

realizmas su stipria impresionizmo doze.

Suderinus metų skaičius, matome, kad daugiau dailininkės kūrinių yra tapyti jau į atšventus penkiasdešimtį. Ir tai stebina, kadangi jos darbai alsuoja jaunatviška energija. Atsižvelgiant ir į tai, kad Dokalskaitė patyrė daug vargo ir negandų jaunystėje, jos kūriniuose nejučiausia jokio kartelio. Vartant monografijos puslapius, autorę girdime į mus kalbančią gyvai ir optimistiškai. Knygoje 74 reprodukcijos mums rodo, kad tapytojos tematika yra nesudėtinga, paprasta. Su pagarba ir meile ji tapo savo artimųjų asmenų portretus, žmones, praeinančius gatvėje, bare, parodoje, teatre. Jos natūrumų spalvos lengvos ir gyvos — žalia, raudona, mėlyna, geltona šviečia iš jos gelių puokščių. Tapydama gamtos vaizdus, ji naudoja storesnius dažų sluoksnius, tamsesnes spalvas; kaip pažymi Lapkus, „dailininkė lyg audžia faktūrą šešėlių ir refleksų žaismui“. Jos peizažai yra supotintais tikrovės interpretavimas. Linija yra laisva, grakšti, lanksti, spalvos gyvos, su tamsiais kontūrais. Jos kūrinių savo technika ir stiliumi daug kuo nesiskiria vieni nuo kitų, ar būtų portretai, gamtos vaizdai, ar gelių puokštės — visi jie liudija ryškiu talentu žėrinčią autorę. Jos kūryba yra spalvinga, nuotaikinga, poetiška, lyriška. Kaip Algimantas Kežys savo įvadinį žodį užbaigia, „šis leidinys vertingas kiekvienam, kas šiuose puslapiuose ieškotų artimo jausmo Onos Dokalskaitės lyriškumui, jos išskirtiniam sugėbėjimui pajauti saulėtąją žmogiškosios būties pusę“.

Ona Dokalskaitė savo straipsnį baigia tokiu pasisakymu: „Savoje kūryboje, nesvarbu, ar vaizduočiau žmogų ar gamtą, noriu kalbėtis su žiūrovu, noriu turėti su juo kontaktą, nes pati esu maža žmonijos dalele ir esu paskirta savo kūryba žmonijai tarnauti, ją puošti ir pradžiuginti. Tad ir šia monografija — jeigu ji kam nors suteiktų švelnių jausmų ir estetinį pasitenkinimą — būsiu atlikusi savo misiją“. Dailininkė tikrai atliko savo misiją. Mums tikrai belieka džiaugstis šiuo puošniu, liuksu-siniu leidiniu. Išdidžiai įsirikiavusi tarp menininkų Augias, Puzino, Valiaus ir kitų monografijų, ji ne tik kalbės visą laiką su žiūrovu, bet taip pat praturtins išeivijos lietuvių meno kultūros lobį.

Kultūrinė kronika

• Museum of Contemporary Art, Čikagoje, ruošia Ilya Kabakov parodą „Incident at the Museum, or Water Music“, kuri bus atidaryta nuo liepos mėnesio 10 dienos iki rugsėjo 21 dienos. Kabakov yra vienas iš labiausiai Vakaruose vertinamų rusų menininkų, iškilusių glasnost metu. Jis taip pat buvo vadovaujanti figūra „neoficialiųjų“ menininkų tarpe Sovietų Sąjungoje septintam ir aštuntam šio šimtmečio dešimtmetyje. Kabakov ir MCA darbininkai atkurs seno, gerokai apleisto, caro laikais statyto provincijos muziejaus galerijas. Tas provincijos muziejus tikrai matęs geresnius laikus: dabar stogas prakiuręs, laša vanduo. Šioje instaliacijoje Kabakov bendradarbiauja su Vladimir Tarasov, Lietuvoje gyvenančiu „Vandens muzikos“ kompozitorium. Tarasov dažnai dirba su kitų sričių menininkais. Jis pats yra gerai žinomas kaip džiazo būgnininkas ir pasirodęs JAV, Kanadoje ir Europoje. Kabakovo instaliacijai Tarasov yra sukomponavęs subtilią lašančio vandens garsų simfoniją.

Ketvirtadienį, liepos 8 dieną, 8:30 v.v. The Hothouse, 1565

Nuomonės ir pastabos

Dėl „klaidų“ sakralizavimo...

Galbūt ne taip svarbu, kad dar visur tebeminint Lietuvos gedulo ir vilties dieną, birželio 14-ąją, *Draugo* skaitytojų dėmesys nukreipiamas į kiek vėlesnės datos įvykį 1941 metais — LAF'o ir Lietuvos laikinosios vyriausybės organizuotą sukilimą prieš okupantus, — svarbiau yra, kad taip atkakliai stengiamasi skaitytojams įdiegti nuomonę, jog jis buvo klaida, dargi politiškai tragiška, ir sakralizuojama. Stebina autorius prisipažinimas, kad tik dabar atėjo laikas išsiaiškinti, šventas ir neprimtinas „istorines tradicijas“. ...Kaip teigia Tomas Venclova, „Nuo to esmingai priklausys ir Lietuvos ateitis.“ Ar gi? Aš maniau, kad Lietuvos ateitis priklauso ir priklausys nuo to, kaip jai seksis atsispirti nuo raudonosios ir juodosios mafijos, atsilaikyti prieš užplūstančius sektantus, nuo to, kaip Lietuvos piliečiams seksis apsaugoti Lietuvos gamtą, tą lašelį tyro gintaro delne...

Aišku, jei sukilimo kritiką Tomas Venclova būtų pateikęs seniai, kada susidarė savo nuomonė, ta kritika nebūtų buvusi disidentinė. Dabar kitaip... Dabar, Tomui Venclovai rodos, atėjo laikas laisvai ir be baimės įvertinti visą mūsų praeitį. Man kyla klausimas: kieno „mūsų“? Lietuvos? Lietuvių? Visokių partijų? Tarptautinių santykių? Jo žodžiais tariant, tas „laiko atėjimas“ primena *totalistinių paprotį* atmesti tradicijas kaip prietarus bei atgyvenas ir pasaulį naują atstatyti.

Tarkime, poetas-literatas disidentas-istorikas Tomas Venclova yra teisus, ir Lietuvos ateitis iš tikrųjų „esmingai“ pirklausys nuo to, kad išnisisime tuos suklime nutylėjus, tuometiniam LAF'ui ir Laikinajai vyriausybei garbės nedarančius dalykus, kurių „nėra kaip peržiūrėti“, pasmerksime ir suklimą minėti paliksime patiems suklilėms, jų giminėms ir bendraminciams (— ačiū, kad nors tiek leista!). Kas toliau? Ar ir tu minėtojų, ir istoriko Alfonso Eidinto ir kitų pasmerkimas? Kurias Lietuvos istorijos tradicijas vėl dar smerk-

sime? Istorikai istoriją tyrinėja, aiškina, ne smerkia... Sukilimas buvo. Jis palietė ir mane, devynerių metų Lietuvos pilietę. Mama stebėjosi, kad tą sekmadienio rytą neišbudau nuo bombų sprogimų Kauno geležinkelio stotyje ir išmiegojau iki vėlyvo ryto. Apypietę ji, sunerimusi, sakė vyrams gatvėje, atsišaukusiems į šrapnelių sproginėjimo garsus padangėje, kad nespoksotų, o slėptųsi. Už tai gavo kvailos bobos epiteta, čia tik manevrai esą, ne karas. Tos pat dienos pavakare mūsų, be abejonės, ir kitose Kauno gatvėse atsirado uniformuotų lietuvių, kurie skatino ir organizavo slėptuvių įrengimą. Tą naktį vaikai buvo suguldyti bunkeryje. Gerai atmenu, kaip tas suraminio, prasi-dėjus karui. Tėvas buvo miręs birželio 9-10 naktį, o čia, štai, ir mumis žmonės rūpinasi. Pasi-jutau Lietuvos pilietę esanti. Tą pirmąją karo naktį slėptuvėje gerai išmiegojau. Buvo įdomu, kaip skautiškas žaidimas...

Tomas Venclova pažymi, kad ši žaidimą Lietuva politiškai pralaimėjo tragiškai. Atseit Vakarai nepripažino Laikinosios vyriausybės, sukilimo fakto nepasinaudojo, „okupacijos nepripažinimui“ remti, ir jis „galėjo tik pažeisti“ santykius su Vakarų demokrati-jomis, „labai pakenkė Lietuvai pasaulio viešosios opinijos akys“ ir t.t.... Visi šie argumentai būtų liūdni, jei nebūtų juokingi. Rimtais juos gali laikyti nebent lenkai ir rusai. Vakarams nei labai rūpėjo, nei rūpi Lietuva. Tik artimiausiems kaimynams ji geras masalas. Jiems ir tarnauja poetas-istorikas Tomas Venclova, taip labai besistengiantis menkinti ir šiaip jau nelabai kles-tinčią lietuvių savigarbą, įdiegti nepilnavertiškumo kompleksą.

* „Okupacijos nepripažinimo“ savoka visur vartojama perdėm klaidingai. Jei okupacija nebuvo pripažinta, tai kas buvo pripažinta? Faktas, kad Vakarai farsišką Lietuvos įjungimą į SSRS vertino kaip okupaciją, trumpiau galėtų būti pasakytas kaip „nepritarimas okupacijai“.

Kertinė parašė

(Atkelta iš 3 psl.)

lietuviui seselei pranciškietei, priverstusiai mano skyrių šitą poemą išmokti.

Vakarop grįžtant į traukinėlio stotį Boston Common pakrašty, vėl praėnu Granary kapines — mano nustebimui, vakar rytą ant Samuel Adams kapo padėtos mano gėlės, ne tik nenuvalytos, nors, aišku, apvytusios, bet jos atremtos stačios į antkapį abiejose šonuose įrašo ir tarp jų puikuojasi (nors irgi jau pradėjusi vysti) raudona rožė. Kas nors kitas irgi norėjo pagerbti šį, tokį tiesų, ir narsų, ir išmintingą vyrą... Negaliu sakyti, kad Bostonas paliekamas, atradus kokią nors gilią įžvalgą į Amerikos esmę ar atsakius klausimą — ar Amerikos istorinis kelias buvo ir yra teisingas, ar Liepos ketvirtąją fejerverkai turi nešti ir šviesą pasauliui, ne tik perdegę švokšdami nukristi ant žemės. O vis dėlto... Taip, kaip kapei ir akmenys, bažnyčių ir susirinkimo pastatų mūrai ir bokštai, taip ir mitas, ir jį pasinėrus, gaivina (dažniausiai labai prislopintą) meilę kraštui, kuriame augta, ir mokyta, ir dirbta, ir rūpintasi jo padėtim — neracionalią, aišku, bet kokia meilė racionali? Ir nesunku dalytis su visais kitais tautiečiais linkėjimu vėliavai: tegu ji dar ilgai plevešuojama virš šalies laisvųjų ir namų narsiųjų.

(a. il.)

atgailos kančias, palaužti dvasią ir galbūt prislopinti Lietuvos gedulo ir vilties dienos prasmę.

Mums, našlaitėms, tas sukilimas buvo šventas (sakralinis). Atrodo, menkas dalykas — laikina slėptuvė, bet jei kam nors rūpi, kad tu ir tavo bendraamžiai su motinomis būtumėte, — tėvynė išismelkia sielon visam gyvenimui. Esu dėkinga 1941 metų birželio 22-25 dienų suklilėms. To sukilimo minėjimas atnauja pasitikėjimą istorinėmis lietuvių priešinėms prievartai ir okupantams tradicijoms.

Irena Skuodienė
Chicago, Illinois

Tomo Venclovos straipsnis „Klaidų sakralizavimas“, paskelbtas *Draugo* kultūriniam priede birželio 12 dienos laidoje, išspausdintas *Lietuvos aid*o birželio 17 dienos laidoje. Ten pridėtas ir šis redakcijos prirašas:

„Šį specialiai *Lietuvos aidui* atsiųstą Tomo Venclovos straipsnį spausdiname, norėdami sukelti diskusiją. Dar yra nemažai tų įvykių liudytojų, todėl sukilimo metinių išvakarėse tikimės sulaukti jų laišku. Lengva šaltai viską vertinti iš pusės amžiaus atstumo, iš tolo, tačiau visai kitaip būtų atsidūrus toje raudonojo ir rudojo maro terpeje. Kas pasmerks vyrą, ieškanį šautuvo, kai jis pamato gyvuliškai išniekintus savo artimuosius? Ar jis tada galvoja apie politinį tikslumą? Vienoks vaizdas susidaro vartant knygas, kitoks — čiupinėjant gyvą istoriją. Nebijokime kalbėti. Gyva istorija — gyva tauta“.

Br.J.

Redakcijos pastaba. Tomas Venclova laiške su straipsnio rankraščiu rašo: „Gerbiameji, prašom išspausdinti pridėdamą straipsnį *Drauge* arba jo kultūriniam priede. ... Straipsnį taip pat siunčiu *Lietuvos aidui*. Suprantama, kad *Lietuvos aid*o redakcija irgi gavo laišku, kad straipsnis nusiųstas *Draugui*. Lygiai taip, kaip *Lietuvos aid*o redakcija nematė reikalo atkreipti skaitytojų dėmesį, kad straipsnis išspausdintas *Drauge*, mums irgi atrodo, kad nėra reikalo pažymėti, kad autorius taip pat straipsnį siunčia *Lietuvos aidui*. Tomo Venclovos straipsnis diskusinis ir tikimės išsąsą atsiliepinus iš sukilimo dalyvių ir įvykių liudini-kų, o šie atsiliepinimai bus labai naudingi kaip medžiaga šio skaudaus Lietuvos laikotarpio istorijai.

Todėl esame itin dėkingi Irenai Skuodienė, pirmajai atsiliepusiai išsamesni laišku į Tomo Venclovos straipsnį ir pasidalijančiai su skaitytojais savo asmeniškais išgyvenimais toms kraupioms dienoms. Tikimės, tokių pasisakymų bus ir daugiau — esame kreipęsi į kai kuriuos asmenis su prašymu tai padaryti. Tačiau norėtusi suabejoti, ar tas pridengtas priekaištas, kuriuo autorė pradeda savo laišką, esą „dar visur tebeminint Lietuvos gedulo ir vilties dieną, birželio 14-ąją, *Draugo* skaitytojų dėmesys nukreipiamas į kiek vėlesnės datos įvykį 1941 metais...“, yra pagrįstas. *Draugo* kultūrinio priedo, kuriame Tomo Venclovos straipsnis buvo išspausdintas, data buvo birželio 12 diena. Tačiau žvelgdami į kitos savaitės pirmadienį, Gedulo ir vilties dieną — birželio 14-ąją, stengėmės kaip tik į ją atkreipti skaitytojų dėmesį: įdėdami jau priedo tradicija tapusią pirmame puslapyje nuotrauką iš 1989 metų tos dienos minėjimo Tauragės geležinkelio stotyje, Jono Aiščio nemirtingą eilėraštį (kaip tik pirmosiose dviejose eilutėse atskleidžiantį 1941 metų suklilę kritusius), vedamąjį, o visą ištisą trečiąjį puslapį paskirdami Sibirui (ne 1941 metų birželį, o kur kas vėliau) ištremtųjų atvaizdams ir žodžiams. Autorė turbūt nieko prieš neturi, kad tame pačiame numeryje ir dr. Antano Klimo išsamiau naujausio *Lietuvių kalbos žodyno* tomo recenzija, o ketvirtame puslapyje įvairi kita medžiaga ne Gedulo ir vilties dienai skirta. Be abejo, priekaištas yra taikomas Tomo Venclovos straipsnio turiniui — tad gal nebuvo reikalo įvesti neįmanomą laikraščiams įvykdyti sugestiją — kad prieš kokią nors brangią istorinės suklilės dieną tą mėnesį nebūtų rašoma jokiomis kitomis temomis.

Ona Dokalskaitė

Gatvė II, 1991
Aliejus, drobė, 26" x 22"

Ona Dokalskaitė

Drama, 1984
Aliejus, kartonas, 24" x 20"